
Славшиа Тубин
(Епархија зворничко-тузланска)

ЗНАЧАЈ ПОМЕНА ЕТНИЧКИХ ЕПИСКОПА НА ПРВОМ ВАСЕЉЕНСКОМ САБОРУ

Анстракт: Овај рад се бави питањем значаја помена етничких епископа на Првом васељенском сабору у Никеји (325). Сведочанства о универзалности Сабора, према његовим документима, као и према Јевсевију Кесаријском и Сократу Схоластику, указују да су, поред епископа градова који су долазили из римских провинција Европе, Азије и Африке, били присутни и неромејски, односно етнички епископи: Персијанаца, Скита, Гота и Арабљана. Циљ овога рада јесте да идентификује и објасни црквеноисторијске импликације помињања етничких епископа на Првом васељенском сабору. Цивилизацијско-религијски значај њиховог помињања открива свеуниверзални карактер Сабора, који у себи обједињује римско-варварски свет у модел византијског верског комонвелта. У том контексту Константин, као византијски цар, постаје образац предводника хришћанске васељене и заштитника универзалне Цркве и чистоте вере. Легитимитет универзалности управо дају неромејски, односно етнички епископи својим присуством. На тај начин Сабор задобија универзални еклисиолошки карактер. Помињање етничких епископа на Првом васељенском сабору такође сведочи да је у еклисиолошком моделу ране Цркве био присутан и модел неримских, националних епископија и цркава.

Кључне речи: Први васељенски сабор, Никеја (325), Константин Велики, етнички епископи, Јевсевије Памфил, Сократ, Созомен

Помен етничких епископа

Свечано сабирање епископа у Никеју 325. године Јевсевије Кесаријски описује као долазак пуноће Цркве кроз епископе разних народа, на једно место, при чему су на Сабору били присутни епископи не само из Римског царства, већ и епископи народа ван њега.¹ Код Сократа

¹ „Τῶν γοῦν ἐκκλησιῶν ἀπασῶν, αἱ τὴν Εὐρώπην ἀπασαν Λιβύην τε καὶ τὴν Ἀσίαν ἐπλήρου, ὁμοῦ συνήκτο τῶν τοῦ θεοῦ λειτουργῶν τὰ ἀκροθίνια, εἰς τ' οἶκος εὐκτήριος ὡσπερ ἐκ θεοῦ πλατυνόμενος ἔνδον ἐχώρει κατὰ τὸ αὐτὸ Σύρους ἅμα καὶ Κίλικας, Φοίνικας τε καὶ Ἀραβίους καὶ Παλαιστίνους, ἐπὶ τούτοις Αἰγυπτίους, Θηβαίους, Λίβυας, τοὺς τ'



Сл. 1 Мап. Историјска географија Првог васељенског сабора - 325 (С. Тубин)

Map. Historical Geography of the First Ecumenical Council - 325 (S. Tubin)

Схоластика, који у потпуности преузима извештај о учествовању епископа народа од Памфила, у 8. поглављу читамо: „О сабору који је одржан у Nikeји и Vitанији, и како је ту изложена вера“, у потпуности је преузет извештај о учествовању народа на сабору од Јевсевија Памфила. Читамо: „Старешине међу слугама Божјим из свих цркви у Европи, Либији и Азији, сабраше се на једном месту. Чинило се као да је сам Бог раширио једну зграду за богомољу која сабра у себе све Сиријце, Киликијце, Феникијце и Арабљане, оне из Палестине и Египта, Тивијце, Либијце и оне који дођоше из Месопотамије. Био је на сабору и епископ Персије, и сам епископ Скитије“. Даље, извештај даје помен епископа Истока и Илирика, а затим прави рекапитулацију извештаја о доласку епископа провинција и народа, са присуством народа на беседи Педесетнице у Делима апостолским: „Ето овакав, везама мира оплетен беше венац, који у наше доба изгледа као лик Апостола. Такав је, кажем, венац принео цар Константин, коме нема равног у вековима, Христу Спаситељу, у име дара који приличи Богу, за победу над непријатељима и над онима који изазивају метеже. И у време апостола, по сведочењу Светог Писма, сабраше се побожни људи из сваког народа који је под небом. Међу њима су били Парћани, Медијци, Еламљани, они из Месопотамије, Јудеје, Кападокије, Понта, Азије, Фригије, Памфилије, Египта и крајева Либијских, из Кирина и они из Рима, Јудеји и дошљаци, Крићани и Арабљани“.²

ἐκ μέσης τῶν ποταμῶν ὀρωμένους· ἤδη καὶ Πέρσης ἐπίσκοπος τῇ συνόδῳ παρῆν, οὐδὲ Σκύθης ἀπελιμπάνετο τῆς χορείας... «Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἐλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μесопοταμίαν Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, οἱ τ' ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοι τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀραβες»“: Eusebii Pamphili de Vita Constantini, Libri IV, ed. F. A. Heinichen, Lipsiae 1830, 153–156. Eusebius Life of Constantine, tr. A. Cameron – Stuart G. Hall, Oxford 1999, 124.

² Socrates' Ecclesiastical History, ed. W. Bright, Oxford 1893, 13. Сократ Схоластик, Историја Цркве, прев. Г. Поповић, Шибеник 2002, 13. Ср. E. Honigmann, *The*

Пре него што анализирамо циљ приказа Јевсевијеве мултиетничке идеологије Сабора, треба направити геополитичку и картографску представу његовог помена, који су ревносно преносили и каснији црквени историчари. Наиме, Јевсевије помиње области Римске империје: Илирик, Исток, Малу Азију, Египат са Либијом, Арабљане, Месопотамију (која је већим делом припадала Персији), као и јасно присуство персијског и скитског епископа. Дакле, добија се широка слика васељенског карактера Првог сабора, на коме су, поред народа римске државе, били присутни и национални епископи Персијске царевине, геополитичког појма Скитије (односно готске државе) и области Арабљанског полуострва. (сл.1)

Да би схватили почетни значај помена етничких епископа, неопходно је обратити пажњу на Константинову циркуларну посланицу црквама о обавезности одлука Сабора. Ова посланица сведочи не само о обавезности примене одлука, већ и наводи области у којима се она спроводи. *Константинов живот*, Јевсевија Памфила, трећа глава, 19. поглавље: „τὴν Ῥωμαίων πόλιν Ἰταλίαν τε καὶ Ἀφρικὴν ἄπασαν, Αἴγυπτον, Σπανίας, Γαλλίας, Βρετανίας, Λιβύας, ὅλην Ἑλλάδα, Ἀσιανὴν τε διοίκησιν καὶ Ποντικὴν καὶ Κιλικίαν“.³ Јасно је да се ради само о Константиновим областима римске државе, у којима је он имао законодавну моћ. Васељенски карактер Сабора је, дакле, потребовао спољно универзално признање и спровођење одлука Сабора од народа који су изван римске власти. – Овде долазимо до анализе Јевсевијеве историјске еклисиологије. Јевсевије хоће да каже да је саборовање у Nikeји иста Црква као она светих апостола и да чува православно пријемство вере, по свим крајевима васељене која се сабрала на апостолски начин кроз епископе као апостолске наследнике, да би одбранила православно веру. Овде видимо синтезу два Јевсевијева дела: *Црквене историје* и *Константиновог живота*.⁴ Јевсевијева историја имала је за циљ да буде наставак *Дела апостолских*, и описује одлазак апостола из Јерусалима међу народе васељене. Сада епископи народа, као апостолски наследници, сабирају се у Nikeју као Нови Јерусалим, при томе то нису, дакле, само народи римске државе, већ и потомци оних народа који су од Педесетнице поста(ја)ли део универзалне Цркве, у којој је сједињен римско-грчки и варварски свет. Икуменски карактер Првог васељенског сабора и његов мундијални значај је у томе што надилази цивилизацијско-културолошку и политичко-идеолошку поделу васељене

Original Lists of the Members of the Council of Nicaea, the Robber Synod and the Council of Chalcedon, Byzantion 16, № 1 (Bruxelles 1942–1943), 24. Уп. са описом Педесетнице у: Дап. 2, 5–12.

³ *Pamphili de Vita Constantini*, 171. Eusebius Life of Constantine, 129; Socrates' Ecclesiastical History, 25. Сократ Схоластик, Историја Цркве, 23; Theodoret Kirchengeschichte, hrsg. L. Parmentier, Leipzig 1911, 45.6–9.

⁴ Опширније за Vita Constantini, од Памфила, вид. Р. В. Поповић, *Свето предање у историји: Зборник радова из историје Цркве*, Београд 2015, 79–85. О карактеру Јевсевијеве *Црквене историје* и његових других дела, ср. The Oxford Dictionary of Byzantium 1–3, ed. A. P. Kazhdan, New York 1991, 671, 751–752; Р. Поповић, *Епископ Јевсевије Кесаријски о цару Константину Великом*, Ниш и Византија 1, (Ниш 2003), 39–45.

на римски и варварски свет. Сабор је за све народе и све сазива у Никеју као место нове Педесетнице. Међу неримским народима који се помињу у Делима апостолским и чије епископе помиње Јевсевије, добијамо јасну етничку слику: Арабљана, Персијанаца и Скита.

Арабљани

У листама епископа који су присуствовали Сабору помиње се пет арабљанских епископа који долазе из области римске државе или граничне територије, односно потоње области Гасанидске Арабије.⁵ Према латинској, коптској, сиријској и јерменској листи то су: Никомах Бостријски, Кирион Филадельфиски, Генадије Јевундски, Севир Содомски, Сопатер Веританијски, Севир Дионисијадски⁶ (и у грчком списку посебно Дионисије).⁷ Геласије Кизички, цркву Арабије помиње заједно са Палестинском и Феничанском.⁸ Опет у листи отаца учесника Првог васељенског сабора на грчком језику налазимо јединствен етнички помен епископа Зевксиоса Арабљанског (Ζεύξιος Ἀραβείας).⁹ Његов помен се налази изван помена других арабљанских епископа који су потпадали под римску провинцију Арабију и који су носили наслов градова-катедри. С друге стране помен Зевксиоса Арабијског не само што не подразумева провинцијску одређеност и одређеност полиса-катедре, већ својим називом, даје нам за право да претпоставимо да је реч о етничком епископу арабљанског народа, који долази ван граница римске царевине, негде из дубине Арабљанског полуострва.

Персијанци

Као што смо раније навели, у Никеји је био присутан и персијски епископ,¹⁰ на основу црквених листи отаца Сабора тај епископ је Јован

⁵ Уп. *Chronique de Michel le Syrien* 1, éd. et tr. J.-B. Chabot, Paris 1899, 244.

⁶ Код Михаила Сиријског епископ *Северос Рамат-Галадски*, *Chronique de Michel le Syrien*, 249.

⁷ *Patrum Nicaenorum nomina Latine, Graece, Coptice, Syriace, Arabice, Armeniace*, edd. H. Gelzer – H. Hilgenfeld – O. Cuntz, Lipsiae 1898, 20–21. ср. Ibid, 64.№ 77, 125–127, 195. Такође, в. Honigmann, *La liste originale des pères de Nicée: A propos de l'Évêché de « Sodomia » en Arabie*, Byzantion 14, № 1 (Bruxelles 1939), 46.

⁸ *Sacrosancta Concilia Ad Regiam Editionem Exacta* 2, edds. P. Labbé – G. Cossart, Parisiorum 1671, 227–228; *Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio* 2, ed. J. D. Mansi, Florentia 1759, 927–928. О црквеној провинцији Арабије унутар Византијског царства, в. S. Vailhé, *La province ecclésiastique d'Arabie*, Échos d'Orient, 2, n°4 (Paris 1899), 166–179.

⁹ *Patrum Nicaenorum*, 74.№ 219; В. Н. Бенешевич, *Синайский список отцов Никейского первого вселенского собора*, Известия Императорской академии наук, II. № 3 (С.-Петербург 1908), 292.№ 92; E. Honigmann, *Recherches sur les listes des Pères de Nicée et de Constantinople*, Byzantion 11, № 2 (Bruxelles 1936), списак у епископској листи између 432–433, VIII.№ 92; Honigmann, *La liste originale Nicée*, 56.

¹⁰ Уп. *Chronique de Michel le Syrien*, 244.

Персијски.¹¹ Он се јавља као јединствени представник провинције Персије,¹² док се у каталогу епископа на грчком сврстава међу епископе Месопотамије.¹³ Да ли је помен Јована Персијског везан за црквену провинцију (митрополију) Месопотамије или Персије, мање је битно. Важан је помен њега као етничког епископа Персијанаца и јасно је да је реч о епископу који долази из територија ван Римске царевине, односно из Персијске (Сасанидске) царевине. У *Анонимној историји* која се приписује Геласију Кизичком, у листи епископа са Првог васељенског сабора, аутор не само да Јована Персијског не убраја у епископе подложне дијацези Месопотамије (она је претходно наведена), већ се налази убројан међу начелствујућим епископима Сабора на врло интересантан начин. Наиме, он је представник „све Персије и велике Индије“ (Ἰωάννης Πέρσης ταῖς ἐν Περσίδι πάση καὶ τῇ μεγάλῃ Ἰνδίᾳ). Овакву титулу Јована Персијског налазимо у издању текста код Лабеа 1671, Мансија 1759, затим у савременом критичком издању Хансена 2002.¹⁴ Ако бисмо претпоставили да је овако насловљен помен персијског епископа аутентичан,¹⁵ онда не би претерали када би рекли да је у територијалном, мултинационалном и спољнополитичком смислу јурисдикције, он најзначајнији учесник Првог васељенског сабора. Појам све Персије и Индије (у геополитичком смислу Сасанидског царства и Индијског потконтинента) подразумевао је територијално већу област од свих епископа Римског царства заједно. У контексту јурисдикције нејасно би било; да ли је Јован Персијски вршио мисионарску јурисдикцију над свом Персијом и Индијом, или је носио њене гласове као јединствени и лични представник? У сваком случају претходна констатација чини га предстојатељем највећих геополитичких пространа на Сабору.

¹¹ Honigmann, *Recherches sur Nicée*, списак у епископској листи између 432–433, IV, № 37, у епископској листи између 436–437, II, № 37.

¹² Patrum Nicaenorum, 22. № 83, 82; 23. № 81, 78; 197. № 76. Код Стефана Византијског (VI век) налазимо дефиницију града Персије („Πέρσα: πόλις, θηλυκῶς, παρὰ τῷ Εὐφράτῃ καὶ Σαμοσάτοις. τὸ ἔθνικὸν Περσαῖος. δυνατὸν δὲ καὶ Περσηνὴν εἰπεῖν, εἴ γε παρὰ τὴν Μέσσην Μεσηνοῦς καὶ Μεσηνὴν λέγοντας εὐρομεν.“): Stephani Byzantii Ethniconum quae svpersvnt 1, ed. A. Meineke, Berolini 1849, 518.13–15. Stephani Byzantii Ethnica IV: Π–Υ, eds. M. Billerbeck – A. N.-Hartmann, Berlin – Boston 2016, 58.13–15 (№ 118). Нарочито је интересантно национално/етничко одређење града „ἔθνικὸν Περσαῖος“. Ово место је Бенешевич навео у контексту идентификације Јована Персијског: Бенешевич, *Синајски списак отцов*, 288. № 37 (нап. 37).

¹³ Nicaenorum nomina, 64. № 82; 127. № 85, уп. Уп. *Chronique de Michel le Syrien*, 250. № 87. Хонигман сматра да се Јован Персијски са разлогом не помиње у свим листама као епископ провинције Персије јер она није постојала (тј. да је у време Првог васељенског сабора била део јурисдикције провинције Месопотамије), Honigmann, *La liste originale Nicée*, 33.

¹⁴ Sacrosancta Concilia, 227–228; Sacrorum Conciliorum, 927–928; Anonyme Kirchengeschichte (Gelasius Cyzicenus, CPG 6034), ed. G. C. Hansen, Berlin 2002, 85.22.

¹⁵ Андраде је одбио аутентичност Јованове титуле код Геласија јер сматра да је она реалност V в. у коме Геласије живи, N. J. Andrade, *The Journey of Christianity to India Antiquity. Networks and the Movement of Culture*, Cambridge 2018, 145.

Цар Константин наставио је бригу о Цркви Персије и после Сабора 325. након којег су уследили прогони хришћана у сасанидској држави. Созомен наводи прогоне и мучеништво хришћана у Персији укључујући и њихове епископе, као и Константиново писмо упозорења Шапору II (око 309–379) да престане са прогонима.¹⁶ Такође, Теодорит Кирски доноси сведочанство о заштити хришћана у Персији, коју је подузео цар Константин. Теодорит, такође, наводи Константиново писмо у којима су јасни притисци на шаханшаха Шапора, ради обуставе прогона православних у Сасанидском царству.¹⁷

Скити (и Готи)

Готи су били християнизован народ који је боравио с обе стране Дунава. Сократ Схоластик казује да је Улфила епископ готски (Οὐλφίλας ὁ τῶν Γότθων ἐπίσκοπος) прихватио аријански символ вере¹⁸ у Константинопољу, иако је до тада у вероисповедању био православан јер је његов претходник Теофило, епископ готски (Θεοφίλω, ὁς τῶν Γότθων ἐπίσκοπος) као учесник Првог васељенског сабора потписао никејско вероисповедање,¹⁹ и управо име Теофила као етничког епископа готског налазимо међу оцима Првог сабора у латинској, грчкој, сиријској и јерменској листи (као јединственог представника Епархије Готије).²⁰

¹⁶ The Ecclesiastical History of Sozomen: Comprising a History of the Church from A.D. 324 to A.D. 440, tr. E. Walford, London 1855, 64–73.

¹⁷ Theodoret Kirchengeschichte, 76–79. О односу Константина и Шапора по питању живота хришћана и њиховог прогона у Персији, в. Pamphili de Vita Constantini, 254–259. 310–311. Eusebius Life of Constantine, 156–158, 175. У литератури в. Ј. Поповић, *Она црквена историја са црквеностатистичким додатком*. Књ. 1, (до 1054.), прев. М. Стојков, Сремски Карловци 1912, 468, ср. S. Runciman, *The Byzantine Theocracy*, Cambridge – New York 1977, 19.

¹⁸ Runciman, *The Byzantine Theocracy*, 29. Јорданес помиње да су западни Готи (Визиготи) под Валенсом постали јеретици, тј. аријанци, сеобом на Балкан, али да се аријанство тада ширило и међу Остроготима и Гепидима, *Iordanis Romana et Getica*, ed. T. Mommsen, Berolini 1882, 92.6–20. The Gothic History of Jordanes in English Version, tr. C. C. Mierow, Princeton 1915, 88. Иначе прелазак Улфиле на аријанску јерес није био крај за православље међу Готима у Византији о чему сведочи и мисионарска беседа Јована Златоустог, в. *Patrologiae Graeca* 63, ed. J.-P. Migne, Paris 1862, 499–510. О самим почечима хришћанства међу Готима, А. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge, Mass. 1936, 4–11. О хришћанској цркви међу Готима, такође, в. W. Stevenson, *Sozomen, Barbarians, and Early Byzantine Historiography*, Greek Roman and Byzantine Studies 43, № 3 (Durham, NC 2003), 55–56.

¹⁹ Socrates' Ecclesiastical History, 129; Сократ Схоластик, *Историја Цркве*, 99; Радомир Поповић, *Извори за црквену историју*, Друго допуњено издање, Београд 2016, 137.

²⁰ Patrum Nicaenorum, 56.№ 216; 57.№ 219, ср. Ibid, 70.№ 211, 73.№ 88, 117.№ 217; 141.№ 220; 215.№ 210; Бенешевич, *Синајски список отцов*, 290.66; Honigmann, *Recherches sur Nicée*, списак у епископској листи између 432–433, VI.№ 66; Vasiliev, *The Goths*, 12–13, 17; Поповић, *Она црквена историја*, 471–472.

Поставља се питање да ли се помен скитског епископа код Јевсевија Кесаријског подудара са поменом Теофила епископа готског на црквеним листама учесника Првог васељенског сабора? Другим речима да ли је Скитија у време Сабора 325. синоним за готску државу? Хонигман је сматрао да се Скитија која се помиње у *Животу Константиновом* односи на Малу Скитију, а не на Готију са Босфором која је територијално кореспондирала појму Велике (Западне) Скитије (данашња јужна Русија и Украјина). У том смислу помен скитског епископа односио се на Марка епископа Томија, мада постоји мишљење да је у ствари реч о Великој Скитији.²¹ У IV веку Мала Скитија је била римска област у данашњој Добруци (јужно од Дунава), насељена скитским народом Сармата. Тако код Геласија Кизичког заједно са епископима Илирика са Првог васељенског сабора проналазимо и помен Скитије.²² С друге стране, Велика Скитија је била геосторијски појам степске области насељене скитско-сарматским племенима северно од римских граница на Дунаву и северно од Кимеријског Босфора. Код Јорданеса проналазимо опис пространих граница Скитије од Германије на Западу до Каспијског мора на Истоку, Понта и Дунава на југу.²³ Управо у ово време германски народ Гота, који је потицао из Скадинавије, основао је своју државу на областима Скитије, северно од Црног мора претходно пацификовавши скитско-сарматска племена. На тај начин вероватно је у римским очима појам Скитије, у којој су сада живели и готски и сарматски народи, постао подударан појму Готије. Вредно помена јесте да савременик и један од главних учесника Првог Васељенског сабора, Свети Атанасије Велики у беседи *О Очовечењу Бога Логоса* говори о християнизованим далеким народима међу којима посебно наводи Готе и Ските.²⁴ Јевсевије сведочи да је Константин покорио Готе и Сармате (Σκυθῶν καὶ Σαυρομάτων) којима се помогао да ослободе готског јарма. Најпре их помиње заједно, а затим одваја њихов помен наводећи Сармате (Σαυρομάτας) посебно.²⁵ Код Михаила Сиријског управо војни успеси Константина јесу разлог зашто су народи Гота и Сармата хришћански.²⁶ Јорданес казује да су Готи

²¹ Honigmann, *The Original Lists of Nicaea*, 22–23, 27. Епископ Мале Скитије, иначе, је имао катедру у Томију, Vasiliev, *The Goths*, 38. За Малу Скитију Созомен каже да је поседовала велики број градова, места и села, али да је према обичају имала само једног епископа за целу провинцију. У Псеудо-Епифанијевој листи (око 650), Томи се не сматра митрополијом већ аутокефалном архиепископијом и услед варварских најезди потпуно нестаје из патријаршијског каталога након Псеудо-Епифанијеве листе. Последњи познати архиепископ Валентинијан, датира из 549/550, R. Janin, *La hiérarchie ecclésiastique dans le diocèse de Thrace*, *Revue des études byzantines* 17 (Paris 1959), 139–140. О још једној претпоставци да ли је скитски епископ, заправо епископ Мале Скитије (римске провинције сарматске националности), или је реч о епископу готско-степских народа?, Stevenson, *Sozomen*, 56 (нап. 21).

²² *Sacrosancta Concilia*, 227–228; *Sacrorum Conciliorum*, 929–930.

²³ *Iordanis Romana et Getica*, 61.12–20–61.1–9. *The Gothic History of Jordanes*, 58–59. Готи су боравили у Скитији северно од Понта, вид. Исто, 76.

²⁴ *Sancti Athanasii Oratio de incarnatione Verbi*, *Patrologia Graeca* 25, ed. J. -P. Migne, Paris 1857, 188 (92–93). Уп. у литератури: Vasiliev, *The Goths*, 10–11.

²⁵ *Pamphili de Vita Constantini*, 251–253; *Eusebius Life of Constantine*, 155.

²⁶ Уп. *Chronique de Michel le Syrien*, 259.

били у војсци Константина у победоносном рату против Ликинија као и да је 40 хиљада Гота учествовало у изградњи Константинопоља.²⁷ Што се тиче Епархије Готије њој је у једном списку отаца Сабора подређен и босфорски епископ Домнус/Кадмус Босфорски,²⁸ док у већини листа Кадмуса Босфорског проналазимо као јединственог представника епархије Босфора.²⁹ Иначе Кимеријски Босфор чији је центар био на Херсону/Криму био је у границама Рима, а иза Крима пружале су се области Скитије–Готије.

Као одговор на раније постављено питање, могли би претпоставити да је Марко епископ Мале Скитије био један од римских епископа са Илирика, а да је Теофило као готски епископ у ствари и епископ Скитије, као географско-политичког појма и синонима за варварске земље којима су владали Готи, свакако под римским утицајем, северно од Црног мора и Босфора у IV веку.³⁰

Константинов хришћански комонвелт

Након јасног помена етничких епископа ван Константиновог царства, даљи извештаји Јевсевија Кесаријског, Сократа, Созомена и Теодорита Кирског сведоче да је Константин наставио бригу за ширењем, утврђивањем и заштитом православља код народа како унутар тако и ван римских граница.³¹ То не само да видимо у поменутом писму Константина,³² већ и у насловима о христјанизацији краљевстава Иберије и Етиопије.³³ Код Созомена поред извештаја о ширењу хришћанства у Иберији, Јерменији и Персији,³⁴ проналазимо и опис ширења хришћанства под Константиновим утицајем међу келтским племенима,³⁵ Германима са обе стране Рајне и међу Готима.³⁶ У изворима видимо жељу да се Константин прикаже као

²⁷ Iordanis Romana et Getica, 87.1–5; *The Gothic History of Jordanes*, 82–83.

²⁸ Vasiliev, *The Goths*, 11, 20; C. A. Anderson, *Ulfilas, Apostle Of The Goths: Together With an Account Of The Gothic Churches and Their Decline*, Cambridge 1885, 27–29.

²⁹ Patrum Nicaenorum, 56.№ 217; 57.№ 220, ср. Ibid, 70. № 212, Ibid, 117.№ 218; 141.№ 221; 215.№ 211.

³⁰ Уп. *Pamphili de Vita Constantini*, 154 (нап. 3).

³¹ Вид. код Сократа Схоластика Константинову посланицу епископима и народима (ἐπισκόποις καὶ λαοῖς) о забрани аријанства и уништењу његових списа, Socrates' Ecclesiastical History, 23–24; Сократ Схоластик, 21–22.

³² Созомен препричавајући садржај Константиновог писма Шапору наводи да је цар бринуо о хришћанима и у Римском царству и ван њега, *The Ecclesiastical History of Sozomen*, 73.

³³ О покрштењу и организацији хришћанског живота у Абисинији и Иберији вид. Сократ Схоластик, 33–36. Код Теодорита Кирског, *Theodoret Kirchengeschichte*, 73–76.

³⁴ *The Ecclesiastical History of Sozomen*, 60–64.

³⁵ У контексту Келтске цркве, важно је спомена да је на Првом васељенском сабору забележено присуство епископа из Галије, Никасија, *Patrum Nicaenorum*, 117.№ 216; 215.№ 209.

³⁶ *The Ecclesiastical History of Sozomen*, 60. У литератури, вид. Stevenson, *Sozo-*

богомизабрани заштитник читаве Цркве не само Цркве у Римском царству већ у читавој васељени. Истовремено добија се назнака християнизације васељене и да Константин, не без разлога именован као κοινός ἐπίσκοπος,³⁷ већ и равноапостолни.³⁸ Никејским сабором, у ствари, не само да лечи ране Цркве услед раскола и јереси већ и наставља апостолску мисију християнизације народа света.³⁹ Оваква християнизација се наставља у околностима мира, у коме римски император и његова царевина постаје образац другим мањим краљевствима и народима, који постају верско-цивилизацијски византијски комонвелт, односно религиозно-културолошки сателити Византије. Везивање народа за Византију било је и дипломатско-цивилизацијског карактера. Тако Памфил хвали Константина да је размењивао поклоне са Индијом (Индија у класичном смислу), као и са Влемидима, Индијцима (Нубијцима) и Етиопљанима.⁴⁰

Еклисиолошки контекст помена етничких епископа

У контексту значаја помена етничких неримских епископа осврнућемо се на еклисиолошки модел цркава. Римско-јелински модел је претпостављао полис (πόλις) и његову хору (χώρα) као епископију. Међутим, код мањих народа и једноетничких држава – које су у византијским очима називане варварским – а које су постале хришћанске или су биле у том процесу, углавном није било могуће помесну Цркву идентификовати са полисом, односно са градом већ са целим народом Божијим, другим речима са конкретним етничким обрасцем, нпр. Персијанаца, Гота, Скита, Ибераца, Етиопљана, и других кроз историју. Код тих народа пут ка грађењу установе помесне архиепископије или патријаршије није пратио класичан, ромејско-јелински тип митрополитанског система, који

мен, 56.

³⁷ Вид. J. A. Straub, *Constantine as koinos episkopos: Tradition and Innovation in the Representation of the First Christian Emperor's Majesty*, *Dumbarton Oaks Papers* 21 (Washington, D.C. 1967), 37–55.

³⁸ У литургијској успомени Цркве слави се заједно са својим мајком, Светом царицом Јеленом, 3 јуна (21 маја): *Свети равноапостолни цар Константин и царица Јелена*.

³⁹ Опширније о християнизованим народима у контексту најранијег византијског комонвелта, уп. Поповић, *Опћа црквена историја*, 465–475. Интересантна је, и вредна компарације, алузија на апостолску християнизацију народа васељене коју помиње, мисионарски беседећи Готима, Јован Злагоусти у својој Осмој беседи (у готском храму). У том смислу он помиње као просвећене „Ските (Σκύθαι), Трачане (Θράκες), Сармате (Σαρματῆται), Маваре (Μαύροι) и Индијце (Ἰνδοί)“, Joannis Chrysostomi, *Homilia VIII, Patrologiae Graeca* 63, ed. J.-P. Migne, Paris 1862, 501.

⁴⁰ *Pamphili de Vita Constantini*, 253–254; Eusebius *Life of Constantine*, 155–156, уп. Уп. *Chronique de Michel le Syrien*, 258. Cf. *Pamphili de Vita Constantini*, 303–304; *Eusebius Life of Constantine*, 172. Иначе, у Геласијевој листи епископа провинција са Првог сабора, под вођством архиепископа Александра Александријског заједно са Египту подложним провинцијама споменуте су и провинције Индије (τῶς Ἰνδίας παρχίων), очигледно у смислу нубијско-етиопских земаља, *Sacrosancta Concilia*, 227–228; *Sacrorum Conciliorum*, 927–928.

је завршио свој развој успоставом пентархије, већ је и раније заживео у титули архиепископа као *католикоса* (саборника) конкретне националне цркве.

Ради разумевања важности помена етничког карактера епископа треба направити паралелу са доцнијим средњовековним развојем византијске црквене структуре, односно са епископским листама.⁴¹ Питање је како су у контексту, класичне византијске еклисиолошке структуре епископије – полиса,⁴² уклапани нпр. новодосељени народи на византијске територије. Некада су они природно, увођени у редовни црквени живот, некада када су нови народи као досељеници формирали град, онда би им се основала нова епископија. Опет, када досељени народи нису били обухваћени одређеним византијским полисом као центром, а када су уживали одређену аутономију унутар царевине – тада би им се организовала епископија етничког наслова. Дакле, примењиван је древни модел етничке еклисиологије ванромејског карактера. Дакле, ова еклисиолошка структура је деловала изван граница Византије, њених провинција (тема) и епархија. Такође, врло вешто ван граница царства, Ромеји су примењивали етнички еклисиолошки модел организације Цркве у мисионарским земљама.

Закључак

Универзално окупљање епископа у Nikeји 325. Јевсевије Кесаријски описује као окупљање црквене пуноће Педесетнице у Nikeју као Нови Јерусалим. У Nikeју долазе представници бројних народа – духовни и етнички потомци народа који су слушали прву мисионарску беседу на Педесетници у време апостола. У компарацији извештаја Педесетнице у Делима апостолским (Дап. 2, 5–12) и Јевсевијевог извештаја о окупљању епископа у Nikeји, можемо направити следеће паралеле. Под Римљанима из Дела апостолских долазе епископи народа римских провинција, који су апсолутна већина на Сабору. Помен Арабљана је истоветан у Делима апостолским и код Јевсевија. Помен епископа Персијанаца у Константиновом животу је персонификација помена Међана, Парђана и Еламита са Педесетнице, а помен епископа Скита (у ужем смислу, највероватније је реч о Готима) кореспондира синониму за варваре који су упоредо са Римљана постали чланови прве Цркве. Јевсевије Сабор у Nikeји описује не само као верску већ и културолошко-цивилизацијску симфонију, којом у Цркви нестаје разлика између римско-грчког и

⁴¹ Погледати: *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. J. Darrouzès, Paris 1981.

⁴² О поистовећивању епископије са полисом и његовом провинцијском околином у римско-јелинској еклисиологији в. Ј. Д. Зизјулас, *Јединство Цркве у Светој Евхаристији и у епископу у прва три века*, прев. С. Јакшић, Нови Сад 1997, 55–58, 105–106.

варварског света, што је у складу не само са описом Педесетнице већ и са мисли апостола Павла да у Христу влада једнакост и да више нема разлике између Римљана и Јелина, као ни између варвара и Скита.⁴³

Значај помена етничких епископа на Првом васељенском сабору наглашава Јевсевије Кесаријски, а у потпуности га преузима Сократ Схоластик. Надаље, важност и универзалност помена етничких епископа присутна је и код Созомена, Теодорита Кирског и Геласија Кизичког. Троструки је значај помена. Најпре, Први сабор је рекапитулација Педесетнице, а етнички епископи дају васељенски карактер универзалности, који је помогао Никејском сабору 325, да превазиђе римски свет, и из граница помесног добије свесветски хришћански карактер.

На послетку, значај помена етничких епископа открива се у томе што сведочи о томе да се еклисиологија ван граница Римске империје развијала не по јелинистичком моделу епископије – полиса, већ као етничких епископија читавих народа. Први јелинистички модел кулминираће са еклисиолошким феноменом пентархије, пет највећих метропола – патријаршија, а други етнички модел развиће се у православни феномен националних, помесних архиепископија, а доцније и патријаршија. Коначно, закључујемо да разумевању развоја еклисиологије националних помесних цркава значајно доприноси помен етничких епископа са Првог васељенског сабора, јер подсетићемо се да је једна од помесних, националних цркава и Српска патријаршија.

⁴³ „ὅπου οὐκ ἔνι Ἕλληνας καὶ Ἰουδαίους, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός“, Κολ. 3,11.

Slaviša Tubin

(Eparchy of Zvornik and Tuzla)

THE SIGNIFICANCE OF MENTIONING ETHNIC BISHOPS
AT THE FIRST ECUMENICAL COUNCIL

Eusebius of Caesarea describes the gathering at Nicaea as a gathering of the Church's fullness of Pentecost in Nicaea, envisioned as the New Jerusalem. Many peoples arrived in Nicaea, both spiritual and ethnic descendants of the nations that had heard the first missionary sermon on Pentecost during the time of the apostles. By comparing the account of Pentecost in the Acts of the Apostles (Acts 2:5–12) with Eusebius's report on the gathering of bishops at Nicaea, we can draw the following parallels. The Romans mentioned in the Acts of the Apostles correspond to the bishops of the peoples of the Roman provinces, who formed the absolute majority at the Council. The mention of the Arabs is consistent in both the Acts of the Apostles and Eusebius. The mention of the bishops of Persia in the Life of Constantine represents the personification of the mention of the Medes, Parthians, and Elamites at Pentecost, while the mention of the bishops of the Scythians (most likely referring to the Goths) corresponds to the synonym for barbarians who, alongside the Romans, became members of the early Church. Eusebius portrays the Council of Nicaea not only as a religious gathering but also as a cultural and civilizational symphony, through which distinctions between the Roman-Greek and barbarian worlds disappear in the Church. This aligns not only with the description of Pentecost but also with the Apostle Paul's teaching that in Christ there is equality, and that there is no longer any distinction between Romans and Greeks, or barbarians and Scythians (Col. 3:11).

The significance of mentioning ethnic bishops at the First Ecumenical Council is emphasized by Eusebius of Caesarea and fully adopted by Socrates Scholasticus. Furthermore, the importance and universality of mentioning ethnic bishops is present in the works of Sozomen, Theodoret of Cyrhus, and Gelasius of Caesarea. The ethnic bishops impart a universal character to the Council of Nicaea in 325, which transcends the Roman world and gives the local Church a global Christian character. Finally, the significance of mentioning ethnic bishops is in the testimony that ecclesiology outside the borders of the Roman Empire developed not according to the Hellenistic model of bishopric of the polis, but through ethnic bishopric and diocese of entire peoples. The first Hellenistic model evolved into the ecclesiological phenomenon of Pentarchy, the five major metropolises—patriarchates, while the second, ethnic model evolved into the Orthodox phenomenon of national, local archbishops and patriarchates.